

Never-Ending Waters

Aguna: Umd'na of R' Eliezer m' Verdun

Jan. 24, 1999

1) Unending Waters

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף קכא עמוד א

מתני'. נפל למים, בין שיש להן סוף בין שאין להן סוף - אשתו אסורה. אמר רבי מאיר: מעשה באחד שנפל לבור הגדול, ועלה לאחר שלשה ימים. אמר רבי יוסי: מעשה בסומא שירד לטבול במערה וירד מושכו אחריו, ושהו כדי שתצא נפשם והשיאו את נשותיהם. ושוב מעשה בעסאי באחד ששלשלוהו לים, ולא עלתה בידם אלא רגלו, אמרו חכמים: מן הארכובה ולמעלה - תנשא, מן הארכובה ולמטה - לא תנשא.

גמ'. תנו רבנן: נפל למים, בין שיש להם סוף בין שאין להם סוף - אשתו אסורה, דברי רבי מאיר; וחכ"א: מים שיש להם סוף - אשתו מותרת, ושאיין להם סוף - אשתו אסורה. היכי דמי מים שיש להם סוף? אמר אביי: כל שעומד ורואה מארבע רוחותיו... תניא, אמר רבי: מעשה בשני בני אדם מכמורין מכמורין בירדן, ונכנס אחד מהם למחילה של דגים, ושקעה חמה ולא ראה פתחה של מחילה, ושהה חברו כדי שתצא נפשו ובה והודיע בתוך ביתו; למחר זרחה חמה והכיר פתחה של מחילה, ובה ומצא הספד גדול בתוך ביתו. אמר רבי: כמה גדולים דברי חכמים, שאמרו: מים שיש להם סוף - אשתו מותרת, שאין להם סוף - אשתו אסורה. אי הכי, מים שיש להם סוף נמי ליחוש למחילה של דגים! במים שיש להם סוף, מחילה של דגים לא שכיחא. אמר רב אשי, הא דאמרו רבנן: מים שאין להם סוף אשתו אסורה, הני מילי באיניש דעלמא, אבל צורבא מרבנן לא, אי דסליק - קלא אית ליה. ולא היא, לא שנא איניש דעלמא ולא שנא צורבא מרבנן, דיעבד אין, לכתחלה לא. תניא, אר"ג: פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנושברה, והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה, ומנו? רבי עקיבא; וכשעליתי ביבשה, בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו: בני, מי העלך? אמר לי: דף של ספינה נזדמן לי, וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי; מכאן אמרו חכמים: אם יבואו רשעים על אדם, ינענע לו ראשו. אמרתי באותה שעה: כמה גדולים דברי חכמים, שאמרו: מים שיש להם סוף - מותרת, מים שאין להם סוף - אסורה. תניא, אר"ג: פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שמתרפת בים, והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה, ומנו? רבי מאיר; כשעליתי למדינת קפוטקיא, בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו: בני, מי העלך? אמר לי: גל טרדני לחברו וחברו לחברו, עד שהקיאני ליבשה. אמרתי באותה שעה: כמה גדולים דברי חכמים, שאמרו: מים שיש להם סוף - אשתו מותרת, מים שאין להם סוף - אשתו אסורה.

מרדכי מסכת יבמות פרק האשה בתרא רמז צב

בתשובת ה"ר אליעזר מורדו"ן דקדק מדקאמר מים שאין להם סוף אשתו אסורה ולא קאמר אסורה לעולם ש"מ דלאו לעולם קאמר וכן נראה שנתלו רבותינו ע"ה על חכמי הדור ויראי שמים שיתכוונו וישכילו על ענין המאורע [בדורם] והאריך מאד למצוא עליה [*ס"א עילה] להתיר אשה שנתעגנה ארבע שנים כי נטבע בעלה וחזקות מוכיחות שנטבע כי הכלים אשר אתו בספינה נמצאו על שפת הים וכן כתב רבינו אברהם בר' משה שכל מה שהורגלו העולם לפרש דאסורה לעולם נראה משום דסתמא קאמר אסורה ולא יהיב קצבה לדבר ועל זה המשמעות יש לתמוה דהא רב אשי הוה ס"ד למימר צורבא מרבנן אפילו במים שאין להם סוף מותרת דאי סליק קלא אית ליה אם כן לדברי המפרש אסורה לעולם ואזלינן בתר סתמא דקתני אסורה סתם א"כ צורבא מרבנן למה לא נתנו שיעור מתי מותרת שהרי זה בא כמו נתן דבריך לשיעורי' דשמא הרחיק מהלך יום או יומים ויצא הרי צריכה להמתין עד שיבא שום אדם ויגיד איך נעשה דבר וכמו שזה הדבר דצורבא מרבנן סמכו באומדן דעתא אע"פ שאין זה הדבר מפורש סמכי באומדן דעתא כמו כן כאן י"ל דאפילו היכא דליכא צורבא מרבנן (*סמכי באומדן דעתא) דמ"ש ומיהו ה"ר אברהם כתב דקשה בעיניו להתיר וכן נראה לר' ברוך וכן כתב ראב"ה דחזינן קמן דראוי היה לשמתא המתיר לכתחלה כעובדא דרב שיאל ולא קבעו חכמים זמן לדבר ואין בידינו לבדות זמן מלבנו ודברים בלא ראייה ולתת אמתלאות כי במקום שרצו חכמים להתיר פירשו הדברים כגון עד מפי עד ומסל"ת ופסולי עדות ורבות כאלה ויש מקומות שהחמירו חכמים ולא חשו לעיגון כגון במים שאין להם סוף וכן בראוהו מגוייד או צלוב והחיה אוכלת בו ולא אזלינן בתר אומדנא דשכיחא ומה שלפעמים הקילו משום עיגונא מפורש בריש פרק יש בכור כי אקילו בסופה כו' כדפרישנא לעיל ואע"ג דלא שנינו אסורה לעולם אורחיה דתלמודא למיתני' אסורה ואסורה סתם פתרונו לעולם אך במקום שנהגו לשנות לעולם יש טעם בדבר כמו בריש יבמות עד סוף כל העולם ומפרש בגמ' דלצורר תרתי משמע ולא יותר וכן בתמורה ולד ולדות עד סוף כל העולם והמעט יורה על רובן ספר חכמה:

ראב"ה חלק ד סימן תתקא

שלמה יתן שלום ליראיו ולחושבי שמו אשר בגינם ברא טוב הצפון בו לעד והם הראויים לעמוד בהיכל מלך מפני קדושתם וחכמתם שחלק בהם, להראות פנים לכל דבר שיבא לידם לכמה עניינים, לאסור או להתיר או לטומאה או לטהרה. הנה החכמים אשר מעולם, אנשי יראה ועונה ורבותי' קהילות הקודש שברינוס ושבקולונג'. אני הצעיר עבדיכם אשר מימכם אני שותה ובאפר רגליכם אני מתאבק. באתי להרצות דברי רבותיי לפניכם במצוותם עלי, וזהו העתק דברי מורי הרב ר' אליעזר מוורונא, שהוא

מרא דעובד'. רואה אני, מדקאמ' מים שאין להם סוף אשתו אסורה ולא אמר לעולם, ש"מ דלאו לעולם קאמר. וכך נראה שתלו רבותינו הדבר על החכמים דור ודור ויראי שמים, שיתכוונו וישכילו על העניין המאורע בדרום, ולא יסמכו על רוב ספינות המטורפות בים וניטענות שרובם למיתה. אך אם יש הזיקות אחרות עם הרוב וסמכו על הרוב. ודווקא כמו על עובד' דאתינן עלה, שיש עמה כמה חזקות, חדא שעתה שבע שנים בין פסח לעצרת שנטבעה הספינה בים סמוך לפודארנו ופאנו, שתי קהילות בפחות ממהלך יום, וע"ש נסעה הספינה שהיה בה ר' שלמה בנו של ר' יעקב מוורונא, וגם יהודי אחד עם בנו שהיה רוצה להביאו לוורונא ללמדו תורה, והוא היה מקהל פאנו, ובליל שבת היה רוח סערה בים, שזקני אותם המקומות לא זכרו כמותו מחזיק לאורך ימים, וכל הספינות שנמצא באותו הלילה באותו ים כולם נשבר סמוך ליבשה כי הדיחום על שפת הים לצד יישוב הקהילות. ושמענו כי יותר מס' ספינות נשברו באותה הלילה, וגם הספינה שהיו בה יהודים אחרים באותם עיירות נשברה בשבת וחזרו לביתם במ"ש. הנה חזקה שאם היו חיים איך היו עומדים ז' שנים חוץ לביתם. ובאותו הספינה שהיה אב ובנו ואותו ר' שלמה מוורונא נמצא משברי הספינה והכלים של שמן שהיו בה על שפת הים סמוך לעיירות שהיו בה על שפת הים לעיירות שהיו דרים בה ישראל. ואותו היהודי שהיה עם בנו הי' לו ב' כלים מלאים שמן בספינה ונמצאו על שפת הים והכירתם אשתו של אותו האיש והחזירו לה גוים שמצאום אחד מהם מן השמן שבו. ואותו ר' שלמה מוורונא שאנו מסתפקים עליו להתיר את אשתו הנזכרה לעיל, היה ילד כבן עשרים וארבע או פחות, איני יודע לכיין, ואשתו כבת כ' והיה לו בן ובת ממנה, וגם אביו בחיים ונתעשר אביו מירושה שנפלה לו, ושלח אביו שלוחים בספרד במקום שנשאו נשים ונולדו לו שם ושלח בעבורם והביאם אליו, ושמע בכל המקומות שנתעשר. והנה חזקה שאין הבן עובר על כיבוד אב ואם. ועוד חזקה שאין עובר על שאר כסות ועונה. ועוד חזקה שרחמי האב על בניו הקטנים. ועוד שתפס קניין אדעת' דשבועת' לחזור וללמוד בנו של בעל הבית משם. וזה אני אומר לפי סברתי, ששמעתי כן, שעל כל אלה החזקות לומר לסומכם לרובא דספינות שנטבעו למיתה. ואפי' לר' מאיר דחייש למיעוטא, הוא לה עובד' מיעוט' דמיעוט', ואפי"ה לא שכיחי ולא חיישי. ועל כן לא פסק התלמוד מים שאין להם סוף אשתו אסורה לעולם, כי אם תלה הדבר לפי ראות ת"ח ויראי שמים שבחר שישכילו על הרבה שאירע בדרום, שפעמים יש לתלות הדבר בגלים שהשפילוהו למרחוק או למקום קרוב, ואינו חוזר מפני שטבע שם עם ממונו ויש לו נושים שאם ידעו אנה הוא יתפסוהו, הילכ' כל אילו חזקות היו בטלים, כי לכך אינו חוזר ואינו מודה עצמו אפי' הוא גברא רבא מפני שהוא ירא מעשי'. אבל עובד' דאתינן עלה ידענו שאין לו נושים. ויש לומר נמי שמא היה לו איבה בלבו על אשתו מפני שלא מצאה חן בעיניו או אינו בר תשמיש כל זה אינו כאן. ע"כ הי' נרא' בעיני שאשתו מותרת לכתחילה לינשא, וכל ת"ח שיראת שמים בלבו יש לו לדקדק להתירה ולא לאוסרה כי היינו הולכי' אחר אומדן דעתו כל בני לומברדיא' היו אומרי' על פי שבועתם, כי הם סבורים שאותם היהודי' שבאותה הספינה מתו בים, וגם הגוים שהיו באותה הספינה שהיו מאותם העיירות שהזכרנו לא נראה אחד מהם עוד, לא הספנים ולא השאר, שהיו יותר מכ"ב בני אדם. וכל מה שכתבנו למעלה לסמוך חזקות לרובא וחזקות כאילו יש להביא לי ראיית, ואני לא הארכתי בזאת האגרת כי כתבתיה לפי שעתה, מפני שלא חשבתי אילו הדברים, שכשתבא לי תשובה על הדברים אשר שלחתי לבודקם לאותם שני עיירות שזכורות למעלה, לדעת על הבריר על היהודי' ב' עיירות כל עניין איך היה. אע"פ ששמעתי הדבר מפי אנשים נאמנים, עוד רציתי שיכתבו ויחממו וישלחו אלי, ואז היה בדעתי להאריך לפי מיעוט שכלי בראיות ולדון לפני רבותי. כי נראה לי שיזכה לשמים כל חכם שיכול להראות פנים להיתר. כי האשה הגונה יושבת עגונה כל כך שנים רבות. והרבו חשו רבותינו לעיגון בנות ישראל. ועתה יראו רבותי והנראה בעיניהם יכתבו להסכים עמי ועם חברי ושלומכם ושלום תורתם ירבה לעד אליעזר בר' שמואל ז"ל.

איני יכול לעמוד על הסוף במים שאין לו סוף, כי קשה בעיני למה אסרו חכמים להינשא לכתחילה, דכיון שבדיעבד מותרת ש"מ אין כאן כי אם איסור דרבנן ומשום הכי בדיעבד מותרת. דאי ס"ד ספיקה דאוריית' היא, א"כ אז היינו אומרים תצא, כדמוכח בפ"ב דכתובת ובפ' האשה רבא, דמסיק היא גופה באשם תלוי קיימ'. וטעם הדבר הוא, משום דקיימ' לן דרוב הנטבעי' ששהו במים בכדי שתצא נפשם ורוב ספינות האובדות במים למיתה אזלי, כדמוכח בפ' מי שמת. ובדבר הזה דאמר' דביעבד שריא גם ר' מאיר מודה, כדמוכח בפ' האשה ביבמות, ומשמע שהוא חשוב כמו מיעוט' דלא שכיחא אליב' דר' מאיר, לגבי מיעוט' דקטן וקטנה ומותרת לכתחילה, וא"כ כל שכן בכאן שהיה לנו להתירה להינשא לכתחילה במים שאין להם סוף, כמו שהוכחנו דמיעוט' גרוע הוא. והנה זה הדבר הוא כאן תמוה, כל שכן היאך נוסף עדיין יותר תמהון לאסור זאת האשה לעולם. דהשת' היכא דאיכ' איסור' דאוריית', כגון אונס בגיטין, דמדאוריית' לא הוי גיטא, אפי' הכי משום עיגון' דזמנין דאניס ואמר' לא אניס אפקעינהו רבנן לקידושין וחשיב גיטא, כל שכן בכאן שאין צריך להפקיע, כי אם להעמיד דברי על דין תורה, דהוה לן למיחוש לעיגון ולעשות כמו בקטן ובקטנה שמא ימצא סריס ואז יוציאנה, כמו כן בכאן אם פעמים ויבא תינא, אבל לכתחילה לא נאסרנה מספק לעולם. שכל זה שהורגלו לפרש העול' שאסרוה גרס' משום דסתמ' קאמר אסורה ולא קא ייב קצבה, ועל זה המשמעות יש לתמוה, דהאמר רב אשי הוה ס"ד למימר דצורבא מרבנן אפי' במים שאין להם סוף מותרת, דאי סליק קלא אית ליה, דא"כ לדברי המפרשים אסורה לעולם ואזלי' בתר סתמ' דקתני אסורה, וא"כ בצורב' מרבנן למה לא נתנו שיעור' מתי מותרת, שהרי זה הוא כמו נתנה דבריך לשיעורין, דשמא הרחיק מהלך יום או יומיים ויצא והרי צריכה להמתין עד שיבא שום אדם משם ויגיד איך נעשה הדבר, וכמו שזה הדבר דצורבא מרבנן סמכו באומדן דעתן, אע"פ שאין הדבר מפורש, כמו כן יש לומר דאפי' היכא דליכא צורבא סמכו באומדן דעתו דמאי שנא. ונרא' הדברי' שהיה לסמוך ולאוסרה לכל היותר עד מקום שהשיירות מצויות ללכת למקו' שהיה דר שם, וכשהיו בודקין בכל אותן המקומות ולא היו מוצאי' הרבה תימ' להחמיר יותר בדבר. וכן מצינו בפ' האשה ביבמות, בהוא גיטא דאישתכח בסורא ובדוק רבנן מסורא ועד נהרדעי, אלמ' דבדיקה אפי' במקום חששא מהניא ולא חיישי' טפי לאיניש אחרינ', בין למר ובין למר דהא במקום שהחזקו היה... בעבור בדיקה היה אפי' רבא מודה דחיישי' כדפרישי', אלמ' דבדיקה מהני. ותיבדוק כל העולם דמסיק התם, לאו דווקא, אלא כלומר שצריך היה לבדוק גם סביבות נהרדעי יותר עדיין עד מקום שהשיירות מצויות,

כמו בכאן שבדקו מסורא ועד נהרדעי במקום שידעו שצריך לבדוק. וקשה לי להכניס ראשי במה שלא הורגלו העולם לפרש, ולשמתיא דרב ושמואל מתי היו נוהגין איסור ולשמותי, אם לעולם או בלא בדיקה אבל כשהיו בודקין היו נוהגין בה היתר. וגם בעוד מורי הרב ר' ברוך ז"ל עמדי לא היה נראה בעיניו להתירה לכתחילה, ע"כ איני יכול לסמוך על דעתי הענייה ואיני כדי, כי עדיין לא הגעתי גם לרועה צאן. ואם יש ביד רבותיי כולכם להתירה, הודיעני מהרה ותמסרו הכתבים ליד ישמעאל הכהן מברונא, שיגיעם אלי טרם שיבא ר' יהודה אחי העגונה מברונא, כי הלך לפוליא לסחורה ושלו' לרבותיי כנפש תלמידם ועבדם. אברהם בר משה.

לא שאני כדאי להכניס ראשי בין שני הרים המאלפים, פן ירוצו גולגלתי, אך מצות הכותב אשמורה ואובין דעתי לפני רבותיי, הן טוב הן חילוף ודעת רבותיי שבקולוני' כדעתי, אחרי שלא התירו חכמי' לכתחילה לינשא גבי מים שאין להם סוף, וחזינן בגמ' דראוי לשמת' המתיר לכתחילה, כעובד' דרב שילא, ולא קבעו חכמי' זמן לדבר, **אין בידינו לבדות הדברים מליבינו בלא ראיי' ובלא סמך ולתת אמתלות.** כי דאינו במקום שרצו חכמי' להתיר פירשו הדברים, כגון במסיה לפי תומו ועד מפי עד ופסולי עדות ורבו באלה. ויש מקומות שהחמירו חכמי' ולא חשו לעיגון, כמו במים שאין להם סוף ואין שום עדות אפי' של גוי המסיה לפי תומו. ולא סמכו אסימני' שבכליו ושבגופו, כדמפורש בפ' האשה בתרא, וכן בראהו מגוייד או צלוב וחיה אוכלת בו, ולא אזלינן בתר מידי דשכיח שנא' אכלתו כולו, וכן בנפל לבור של אריות, ולר' יהודה בן בבא נמי בחפירה של נחשים ועקרבים, וכן בנפל ביורה מליאת יין ושמן אין מעדיין עליו, ולא חשו להתיר בדבר החיה שמת, **אלא חשו חכמי' לניסים.** והכי מפורש בתלמוד ארץ ישראל, דה"ג התם ראוהו מגוייד או צלוב אני אומר בחרב מלובנת נכוה וחיה, וצלוב אני אומר אני מטרוני' עברה ופדאתו, חיה אוכלת בו אומר אני נתרחמו עליו מן השמים, נפל לבור אריות אומר אני ניסים נעשו לו כחנניה מישאל ועזרי'. ותמה על עצמך הלא חשו בכל מקום לעיגון, **אלא הכי עיקרא דמילת' היכא שעלתה ע"פ עדות הברור להם באנו להתיר הקילו והתירו ע"פ פסולי' ועל פי גוי המסיה לפי תומו, דסמכי אעדות** (הברור להם באנו להתיר הקילו והתירו על פי פסולים ועל פי גוי המסיה לפי תומו דסמכו אעדות) **כל דהו, דאשה דייקא ומנסבא, דכיון דיש קצת עדות הברורה דייק' וחוקרת אחר עדות טפי, שסבורה כמו שזה יודע גם אחרים יודעי' וחוששת לקילקול. אבל בשאין כלל עדות או סימנין ברורין מחמירי', כדאמרי' בהדי' בפרק יש בכור: שאני עדות אשה דאחמירו בה רבנן, ופרי' ומי אחמור והתנן הוחזקו להיות משיאין עד מפי עד וכו', ומשני כי אקילו בסופה, פי' אחר חקירת העדות או בטביעות עין או בע"א כפי מה דפריש' חכמי', **אבל בתחילה לא אקילו, פי' בגוף העדות לא אקילו א"כ** אם יש עדות אפי' פסולין רק שמעדיין דבר ברור מקילין כדפרישי'. ובפ' האשה אמרה כי היכי דלדידך איתרחיש ניסא ולדיליה נמי איתרחיש, ואמר נמי דאיפשר דעבדי סמתרי, אלמ' שתלו להחמיר. וכן גבי עד אחד במלחמה תלו דאמר בדדמי, ומפ' ירושלמי' דבהא נמי לכתחילה אסור ובדיעבד שריא. ובגמ' דידן מדמי לה אהדי דבר שמעדיין אומ' ברור אך שהם פסולי עדות כדפרי'. ולפי הדברי' שתלו במים שאין להם סוף ובעד אחד במלחמה לאסור לכתחילה, וגם בתלמוד בבלי נשאר בתיקו, אין בידינו להתיר כדפרי'. **אע"פ שלא שנינו אסורין לעולם, כל התלמוד מלא אסור' ואסור סתם ופתרונום לעולם.** אך במקום שפירשו טעם יש לדבר, כגון בריש יבמות עד סוף כל העולם, מפרש בגמ' אחר סיפא, משום דלצרור תרתי משמע ולא יותר הילכ' הוי חידוש והוצרך לשנות. וכן בתמורה וולד וולדו עד סוף כל העולם למה לי ומשני לה וכו'. ובפ' ארבעה אחין הרי זו אסור' עולמית קתני, משום דמסיים הואיל ונאסר' עליו שעה אחת. ובפרק החולץ גבי מעוברת ומניקה קתני יוציא ולא יחזור עולמית, משום דחכמי' דאמרי' יוציא ולכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס. ובפ' חרש ואשת אח אסורין לעולם, משום רישא. והמעט יורה על רובו. והא גבי מים שאין להם סוף דבדיעבד מותר, נר' דהיינו דווק' לרבנן דקיימא לן כותי', אבל לר' מאיר דמחמיר כי יש להם סוף, שמא אפילו בדיעבד אסורה. והצור ידריכנו בדרך ישרה. אבי העזרי.**